
TAKRİR-İ SÜKÛN KANUNU

Sait ÇETİNOĞLU

*“Kan ile yapılan İnkılaplar daha muhkem olur,
kansız İnkılaplar ebedileşemez
Mustafa Kemal Paşa
(Bursa,22 Ocak 1923)”¹*

Takrir-i Sükûn Kanunu, Kemalist rejimin yerleşmesinde en önemli yapı taşlarından biridir. Yürürlükte kaldığı ve Takrir-i Sükûn dönemi olarak adlandırılan dönem boyunca toplumu adeta bir suskunluğa mahkûm etmiştir.

“Takrir-i Sükûn Döneminin başlaması; Şeyh Said Ayaklanması vesilesiyle olmuştur. Bu olayın askeri yönü yüz gün içinde başlayıp bitmekle birlikte, doğurduğu sonuçlar çok daha uzun süreli gelişmelerle eklenmiştir”²

3 Mart tarihinde meclisin ikinci oturumunda Takrir-i Sükûn Kanunu kabul edilir, “Takrir-i Sükûn Kanunu:

Birinci Madde- İrticaa, isyana ve memleketin sosyal düzenini, huzur ve sükûnunu, emniyet ve asayişini bozmaya sebep olacak her türlü teşkilat ve tahrikatı teşvik ve teşebbüs ve yayınlan; Hükümet, Cumhurreisinin tasdikinden sonra re'sen ve idareten yasak etmeye mezundur. İşbu fiilleri işleyenleri Hükümet İstiklal Mahkemesine verebilir.

İkinci Madde- İşbu kanun neşri tarihinden itibaren iki yıl müddetle yürürlükte kalacaktır.

Üçüncü Madde- İşbu kanunun tatbikine İcra Vekilleri Heyeti memurdur.”³

4 Mart 1925 tarihinde kanuna istinaden iki istiklal mahkemesi kurulur ve üyeleri de TBMM’nce 7 Martta seçilirler.

Takrir-i Sükûn Kanunu ile iki İstiklal Mahkemesi kurulması hakkındaki teklifin “Büyük Millet Meclisinde müzakeresi esnasında münakaşaların sıklet merkezini Anayasa hükümleri, hürriyet mefhumları ve basın serbestisi teşkil etmiştir.

Kanun taslağının okunmasını müteakip, muhaliflerden Gümüşhane Mebusu Zeki [Kadirbeyoğlu], Dersim Mebusu Feridun Fikri (Düşünsel) söz aldılar. Bu kanunun Anayasaya ve amme hukukuna aykırı olduğunu iddia ettiler, kanunun red edilmesini istediler.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırka lideri ve İstanbul Mebusu Kâzım Karabekir Paşa da aynı fikirde olduğunu açıkladı, yine muhalefet erkânından Rauf Bey (Orbay), *Genç hadisesi oldu diye biz Cumhuriyetin esası olan Anayasayı ihmal edemeyiz* mütalâasında bulundu.

---

¹ Tunçay Mete Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931) Yurt Y. 1981 s 149

² Tunçay Mete Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti ... s 128

³ Soyak Hasan Rıza, Atatürk’ten Hatıralar Yapı Kredi Y. 2005 s 316

Bunlara, ilk olarak, Balıkesir Mebusu Süreyya (Örgeevren) ve Konya Mebusu Refik (Koralıtan) beyler cevap verdiler; ortaya atılan iddiaların yersiz olduğunu söylediler.”⁴

Kanunun tartışılması sırasında Feridun Fikri (Düşünsel) ve Maarif Vekili Hamdullah Suphi (Tanrıöver) arasındaki diyalog bize hiç yabancı değildir. Feridun Fikri Bey Adliye vekiline, *Bu kanun hangi memlekette vardır?* diye sorar. Buna Cevap olarak Maarif Vekili Hamdullah Suphi'den soru olarak gelir: *Hangi memleket bizim memleket gibidir?* bu soru-cevap'taki ana fikir o gün bu gündür bir *ülke gerçeği* olarak ülke geleceğini karartmaya devam edecektir.

Bu yasaya ilişkin kapsamlı araştırmasında İsmail Göldaş'ın “Takrir-i Sükûn Kanunu; a) Kürt silahlı muhalif (bu arada legal Kürt organizasyonları da dahil), b) İttihatçı muhalefeti, c) Özellikle İstanbul basınından gelen basın muhalefeti, ç) Eski milli mücadele önderleri etrafında kümelenmiş TPCF muhalefeti, d) İslami unsurların (Halifelik yanlıları da dahil) muhalefeti; ayrıca, Kemalist otoriteye karşı hangi biçimde olursa olsun *hak isteme* konumunda bulunan birey /toplum/sınıf/cemaat muhalefeti -örgütsel veya düşünsel- şiddetle ortadan kaldırma yetkisini hükümete tanıyan bir *yasal metindir*. Bu metne M. Kemal - İ. İnönü - F. Çakmak'ın kontrol etmekte olduğu ordu/bürokrasi/devlet kurumları başvurarak Kemalist reformların uygulanmasını sağlamıştır. Takrir-i Sükûn'un bir terör/devlet terörü girişim ve önlemi olduğu araştırmacılar tarafından kabul görmüştür. Döneminde de bu düzenleme hayli eleştirilmiştir. Meclis görüşmeleri bunun örnekleriyle doludur.”⁵ Tespiti yerindedir.

Görüşmeler sırasında birkaç hatibin konuşmalarından örnekler verilmesi tartışmaların seviyesini göstermesi açısından ilginç olduğundan, Kanun görüşmelerine ait tutanaklardan örneklerin verilmesi uzun tutulmuştur⁶: “REFİK BEY (Konya) - Erbabı namus için değildir bu kanun! Çünkü hayatı siyaside hakkı takdirini istimal etmek, kendilerine en ziyade itimat olunan hükümetlere bile verilmemiştir.

FERİDUN FİKRÎ BEY (Devamla) - Medenî, muasır, müteceddid bîr heyeti içtimaiyede tefriki vazaif esası vardır. Hükümetin hukuku muayyendir. Hükümet, istediği zamanda müphem birtakım tabirlerle her hangi bir mefhumu, irtica ithal edemez mi? Herhangi bir mefhumu, isyan manasına ithal edemez mi?

(Soldan hayır edemez sesleri)

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) - Hükümete tariz etme!

REİS - Hilmi Bey! Sükût ediniz.

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) - Sözü nü geri alsın!

FERİDUN FİKRÎ BEY (Devamla) - Muhterem arkadaşlar! Heyet-i Celilenize sorarım. Memleketin nizamı içtimaisi mefhumundan daha müphem daha seyyal, daha hududu tahdit edilmemiş ne vardır? (Anlatacağız sesleri).

---

⁴ Soyak Hasan Rıza, Atatürk'ten... s 317

⁵ Göldaş İsmail , Takrir-i Sükûn Görüşmeleri, Belge Yayınları 1997 s 423

⁶ Tutanaklar Göldaş'ın eserinden alınmıştır. Göldaş İsmail , Takrir-i Sükûn Görüşmeleri, s 447-452

Tarihî siyasî meydandadır. Hepimizin zihninde yaşamaktadır. Hükümeti müstebide, nizamı içtimai prensibi arkasından, daima kendi emellerini sahai icraatta ileriye sürdürmüşlerdir. Müsade buyurunuz muhterem arkadaşlar! Cumhuriyetimizde böyle bir maddeye yer olmamalıdır. Çünkü nizamı içtimâî tabiri seyyaldır, içinden çıkılmaz. Efendiler! Cumhuriyeti idarede bütün vatandaşların meftur olması lâzım gelen bütün ulvi kabiliyetler, bütün hareketler...

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) - Bütün isyanlar ve bütün inkılâplar!

FERİDUN FİKRÎ BEY (Dersim) - Bütün faaliyetler bu kanunun dairesi dahilinde ithal edilecek olursa, o zaman memlekette Teşkilâtı Esasiye Kanununun Hukuku âmme faslında vatandaşlara temin edilen faaliyet, hürriyet nerede kalır? Efendiler! Cumhuriyet ve hâkimiyeti milliye idaresinden maksat, bütün evlâdı vatanın emniyet ve huzurudur. Hükümetin bu gibi hususatta hakkı takdirini istimal etmesi demek, herkesin ferdasından emin olmaması demektir. (Sağ taraftan alkışlar) (Soldan ayak patırtıları) Müsaade buyurunuz. Heyeti Celileniz, mabedi hürriyettir. Heyeti Celileniz bu mübarek vatanın sinesinde hakimiyeti milliye kaidelerini yaşatan en büyük mabedi muallâdır. Bırakınız böyle bir kanun huzurunda maruzatımı kemali serbesti ile ifade edeyim. Rica ederim. Heyeti Celilenin nasafet ve adalet hissine müracaat ederim. Dünyada huzur ve sükûn tabiri kadar hududu geniş bir tabir yoktur. Nereden başlayıp nerede bittiği malûm olmayan başka bir mefhum var mıdır? Huzur ve sükûn efendiler, buna ne girmez? Açın bütün dünyadaki hükümet tarihini, açın tarihi siyasiyi, dünyada bütün hükûmatı keyfiye olanca icratını, olanca yanlış harekâtını huzur ve sükûn kapısından, kaidesinden içeriye sokmuşlardır.

TUNALI HİLMİ BEY (Zonguldak) - Sen de uslu otur çocuğum!

FERİDUN FİKRÎ BEY (Dersim) - Binaenaleyh bu kanunun bu ibaratını, Teşkilâtı Esasiye Kanununun Hukuku âmme faslında vatandaşlara bahşolunan hukuku âliyesini, azamî surette takyit eder mahîyette görmekteyim ve Cumhuriyetin, hâkimiyeti milliyenin ruhuna tamamen muhalif görüyorum. (Sağdan alkışlar).

AHMET SÜREYYA BEY (Karesi)-Çok yanlış. Hangi maddei kanuniyeye istinaden söylüyorsunuz?

FERİDUN FİKRÎ BEY (Dersim) - Emniyet kelimesi de var. Dünyada emniyet kelimesini, bir hükümetin bir icra makinesinin eline tevdi ederek bunun arkasından faaliyeti beşeriyeyi, teşkilât, tahrikat, teşvikat, teşevvüşat ve neşriyat diye tahdit etmek doğru değildir.

Efendiler! İnsanların zihninden geçen fikri bile bunun şumulüne ithal etmeye imkân vardır ve efendiler! Dünyada tarihi siyasinin bütün safahatında bu hakikat yer yer tecelli etmiştir. Bu zemine girmeden vatanın muhtaç olduğu huzuru, vatanın muhtaç olduğu sükûnu, vatanın muhtaç olduğu emniyeti temin etmeye imkân vardır ve imkân olduğunu geçen gün buradan, milletin mukadderatını düşü mesuliyetine tevdi ettiğimiz insanlar huzuru millete söylemişlerdir. (Sağdan alkışlar) Bu hakikat ayan iken bu yanlış yola gitmek, sizi temin ederim ki, vicdanımın en elemli ukdelerinden birini teşkil etmektedir. (Allah Allah sesleri) yalnız yegâne tesellim; Encümende bu hususta muhalif kalmak gibi bir saadeti azimeyi bana bahşetmesidir.

MUSTAFA BEY (Tokat) - Aklın başında olsa iyi ama!

Feridun Fikri'ye İsyân bölgesinden mebus olduğu hatırlatılarak tehdit de edilir

TALAT BEY (Ardahan) - Fakat Dersim Mebusu olduğunuzu unutmayın.

FERİDUN FİKRİ BEY (Devamla) - Muhterem arkadaşlar! isyanın tenkilinde vatanın mühim bir kısmını, hudut ile maksur edilebilen bir kısmını, kana boyanan, ızdıraba gark eden isyanı biran evvel ve bilâ merhamet tenkilde hepimiz müttelikiz ve en ziyade nazarı dikkatimizi, nazarı ehemmiyetimizi o noktaya tevcih etmek lâzım gelirken; nazarı dikkatimizi bu meselei vataniyeden ayrı, başka bir sahaya tevcih etmek, (iftira ediyorsun sesleri) tevcih etmek ve bu yol üzerinde yürümek kadar yanlış bir şey tasavvur olunamaz.

Efendiler! Bendeniz kanaati vicdaniyemi arz ediyorum. Heyeti Celile mütehammildir. Maruzatımı serbest bir surette ifade etmeğliğime müsaade buyurmanızı tekrar istirham ederim. Arkadaşlar! Geçen gün Fethi Beyefendi buraya gelmişti. Fethi Beyefendi Nasturî harekâtından başlayan son şark isyanının mahiyeti manzuresinin nasıl bir muhassalai ihtiras olduğunu, ecanip tahrikâtının neticesi olarak memleket dahilinde cereyan eden bir faaliyeti dahiliye olduğunu, siyaseti dahiliye faaliyetlerinden hariç, sırf menfur bir hareket olduğunu teşrih buyurdıkları zaman, Heyeti Celile müttelik beyanı itimat etmişti. Bu itimat mevcut iken şimdi Heyeti Celileniz böyle adeta şüphe kanunu mahiyetini tazammun edecek bir suret, bir hareket ve nevama idarei örfiyeyi bile hafif bıraktıracak bir surette bir harekette bulunmak Teşkilâtı Esasiye, Cumhuriye ve Hâkimiyeti Milliye ruhuna münafidir. Bendeniz bu kanunun heyeti umumiyesinin reddini teklif ediyorum.

REFİK BEY (Konya) - O; Cumhuriyetin muhafazası için teklif olunuyor.

REİS - Buyurun Zeki Bey!

KÂZİM KARABEKİR PAŞA (İstanbul) - Efendim! Zeki Beyden evvel ben söz istedim.

ALİ SAİP BEY (Kozan) - Reis Paşa! Sözleri leh ve aleyhte olarak tasnif ediniz, ona göre söylensin.

KÂZİM KARABEKİR PAŞA (İstanbul) - Muhterem arkadaşlar! Evvelce bu kürsüden söylediğim veçhile hadisei isyan zuhur eden mıntıkada hükümetimizin her türlü kanunî icraatına taraftarız ve bunu bir daha tekrar ediyorum. Fakat bu muayyen hadise karşısında milletin hukuku tabiiyesini tazyike matuf olarak icraata katiyen taraftar değiliz. Huzuru âlinize getirilen kanun gayrı vazih ve elâstikidir. Eğer bu kabul edilirse, buna istinaden Teşkilâtı Esasiyemizin ruhundan doğan siyasî taazzuflar ve bunların faaliyetini tahdide veyahut matbuatı tazike teşebbüs edilirse, halk hâkimiyeti tenkis edilecek demektir. Çünkü artık milletvekillerinin sadaları dahi bu kubbe altından harice çıkamayacaktır. Bu kanunu kabul etmek, Cumhuriyet tarihi için bir şeref değildir.

İstiklâl Mahkemelerine gelince: İstiklâl Mahkemeleri, isminin medlulü veçhile, istiklâl harplerimiz esnasında yapılmış ve yapılması lâzım gelen bir mahkeme idi. Binaenaleyh

---

bunların tarihe karıştırılması da Meclisi Âliniz için tarihî bir şereftir. İsmet Paşa Hazretleri eğer İstiklâl mahkemelerini ıslâhat âleti zannediyorlarsa pek ziyade yanılıyorlar.

ZEKİ BEY (Gümüşhane) - Hâkimiyeti milliyeye bir hatime!...

MAHMUT ESAT BEY (Devamla) - Burada teklif ettiğimiz kanunun mahiyeti umumiyesi itibariyle soruyorum, vicdanlarınıza hitap ederek soruyorum, kavanini hazıradan, demokrasi prensiplerinden, Teşkilâtı Esasiyenin hangi noktasından dışarı çıkmıştır?

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) - Tamamen, tamamen.

MAHMUT ESAT BEY (Devamla) - Teşkilâtı Esasiyesinin saydığı hürriyetler mutlak mıdır, yoksa kanunlarla mı mukayyettir? Hürriyeti matbuat vardır, fakat mutlak mıdır, matbuat kanunu yok mudur? Cemiyatı siyasiye vardır, bunların kanunları yok mudur?

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) - O halde buna ne lüzum vardır?

MAHMUT ESAT BEY (Devamla) - Hiç lüzum yoksa niçin telâş ediyorsunuz? Sorarım size: (Alkışlar bravo sesleri) Efendiler! Feridun Fikri Bey bu kanunu malûmunuz olan Fransa ihtilâli kebirindeki (Suspect) yani şüpheliler kanununa benzetti. Hayır Feridun Fikri Bey! Bu hiç şüpheliler kanunu değildir, Suspectler kanunu değildir. Şüpheliler kanununun mahiyeti başka idi, bu o kanun değildir. Bu, hükümetin mühim ve müşkül anlarda polis vazifesini tevsi eden bir kanundur. Üst tarafı mahkemelere aittir.

FERİDUN FİKRİ BEY (Dersim) - Hangi memlekette böyle bir kanun vardır?

HAMDULLAH SUPHİ BEY (İstanbul) - Hangi memleket senin memleketinin vaziyetindedir?

MAHMUT ESAT BEY (Devamla) - Efendiler! Rauf Beyefendi Hazretleri, Muhterem Karabekir Paşa Hazretleri bu kanunun Teşkilâtı Esasiye muhalif olduğundan bahis buyurdular, umumî bir söz söylediler, o kadar. Kendilerinden soruyorum? Umumî bir söz bittabi maksadı efkârı umumiyeye karşı iyi ifade edemez. Denebilir ki, şu şöyledir. Fakat neresi? Bu itibarla Feridun Fikri Bey maksatlarını daha vazih olarak beyan ettiler. Hiç olmazsa Paşa Hazretleri ile Rauf beyefendi Hasretlerinin de kavanini esasiyemize mugayir diye buyurdıkları cihetin ne olduğunu ve hangi noktası bulunduğunu beyan etmeleri lazım gelirdi. Bütün mesuliyeti kabul ile manen mesul olan Heyeti Celileniz ve maddeten deruhte mesuliyet eden hükümetiniz, çok temenni ederim ki, tenevvür etmek imkânını bulabilsin ve bunu müsaadeleriyle huzuru millette kendilerinden bir kere daha soruyorum, kanunu Esasiye muhalif olan noktalar hangileridir?

Muhterem Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri, bu kanunun memleket için bir şeref olamayacağından bahis buyurdular. Niçin ve neden? Bu hususu izah buyurmadılar. Yalnız umumî bir surette bahsettiler. Yalnız kendilerine şu suretle diyebilirim ki, memleketi anarşi içinde bırakmak da ne Büyük Millet Meclisine, ne de onun hükümetine şeref değildir.

Efendiler! Halk birbirini kırıyor. Hükümet, bu vaziyet karşısında asgarî bir teklifte bulunuyor. Bunun için memleketi bir anarşi içinde bırakmak şeref midir? Şark birbirini kırmaktadır. Bu bir şeref midir? Bunu kendilerinden sormak istiyorum ve bu hususta tenevvür etmek isterim.

Efendiler! Halis Turgut Bey biraderimize gelince: Türk, Cumhuriyete muhalif değildir buyuruyor. Biliyoruz Halis Turgut Bey! Bu eser Türk milletinin, hepsi onundur, bunda hiç şüphemiz yoktur. İşte bu kanun o eseri yıkacakların yakasına yapışacak ve elini ensesine geçirecektir ve bırakmayacaktır. (Alkışlar)

RAUF BEY (İstanbul) - Efendim! Adliye Vekili muhteremi, bu arkadaşınızdan huzuru millette bazı sualler sorduğundan cevap vermek ıztırarında kaldım. Vaktinizi izaa edersem mazur görünüz. (Estağfurullah sesleri) Mahmut Esat Beyefendi buyurdular ki, "Rauf, Teşkilâtı Esasiye Kanununa hangi noktai nazardan mugayir gördüler. Beyanatları umumidir. Bunu tavzih etsinler. Cevap vereyim tarzında." Zannedirim böyle bir suale maruz kaldım. Beyanâtı halileri içerisinde, memleketin baştan başa anarşi içerisinde kaynaştığı bir sırada...

ADLİYE VEKİLİ MAHMUT ESAT BEY (İzmir) – Yalnız şarkta dedim.

RAUF BEY (devamla) - Kaynaştığı bir sırada ihmal edemeyiz şeklinde...

HAMDULLAH SUPHİ BEY (İstanbul) - "Şarkta" dedi.

RAUF BEY (devamla) - Bir ifadede bulundular. (Şarkta sesleri) Müsaade buyurunuz bendeniz ikmal edeyim, sonra tashih buyurunuz.

İşte efendiler! ben esasen bu noktai nazarda ihtilâf görüyorum. Bizim kanaatimizce, benim kanaatimce maruzatta bulunurken sözlerime esas olan kanaat, memleketin baştan başa anarşi içinde...

ADLİYE VEKİLİ MAHMUT ESAT BEY (İzmir) - Böyle bir şey söylemedim, yalnız şarkta dedim, zabıtlarda mevcuttur.

RAUF BEY (Devamla) - Öyle anladım efendim. Sonra buyurdular ki, Teşkilâtı Esasiye Kanununun hangi maddesine mugayirdir? Türk milletinin hukuku tabiiyesi olarak tadat edilen hukuklar da, kendilerinin de sarahaten buyurdıkları gibi, kavanini mahsusa ile muayyendir. Bu kanunların devlet kuvayı umumiyesinin hangisi tarafından ne suretle murakebe ve tatbik edileceği de malûmdur. Filhakika kanunlarla muayyendir, mahduttur. Fakat devletin kuvayı tabiiyesi hakim oldukça, mercileri de muayyendir. Halbuki bu kanunda iltibasa mahal bırakacak vuzuhsuzluk vardır. Bu vuzuhsuzluk baki kaldıkça mazur görsünler, ben bunun matlup olan tesirâtı icra edemeyeceği kanaatindeyim. Onun için maruzatta bulundum...

ADLİYE VEKİLİ MAHMUT ESAT BEY (devamla) - Bu kanun hükümete vasi bir polis vazifesini veren bir kanundur. Yalnız ikinci fırkada bir İstiklâl mahkemesi kaydı vardır. Buna mı ilişiyorsunuz?

RAUF BEY (İstanbul) - Evet efendim!

ADLİYE VEKİLİ MAHMUT ESAT BEY (Devamla) - O noktayı arz ediyorum beyefendi hazretleri, bu da Teşkilâtı esasiyemize muhalif değildir. Malumu aliniz Teşkilâtı Esasiyemizde bir madde vardır. Derki; mahkemelerin teşkilâtı, vazife ve selâhiyetleri kanunen muayyendir. Buradaki mahkemeler yalnız mahakimi adliye değildir. Divanı Harpler de vardır, İstiklâl Mahkemeleri vardır. İstiklâl Mahkemeleri teşkili kararı teklifi Heyeti Celilenizin kararına iktidaran edince o

---

da bir mahkemedir. Bu mahkemenin vazifesi dahilinde olan cürümler oraya gidecek demektir. Binaenaleyh Teşkilâtı Esasiyeye mugayir bir şey yoktur ve arada hiçbir muhalefet göremiyorum

RAUF BEY (İstanbul) - İdareten kelimesi var.

ADLİYE VEKİLİ MAHMUT ESAT BEY (Devamla) - O polise aittir beyefendi, polis vazaifidir. İdareten men eder diyor, bundan ibarettir. Men ile mahkemenin bir münasebeti yoktur. (Müzakere kâfi sesleri)

Muş mebusu Hoca İlyas Sami Beyin konuşması Bölge mebusu olması dolayısıyla ilginçtir:

İLYAS SAMİ BEY... Genç isyanı diyorlardı. Mesele bu değildir. Hepinizin vereceği kararda bunda derecei isabeti ve mahiyeti isyanı ispat edecektir. Efendiler! Genç isyanı deniyor. Nasturi hadisesini tenkil ederken, bir siyasî mütefekkirin verdiği telgraf aynen şudur; Vaktidir, hareket etmek zamanı gelmiştir. Şu sırada gelen telgraf neticesi Nasturileri tedip için uğraşan hamasetkâr Türk cephesinden nice zabitlerin İngiliz ordusuna geçmesine sebep olmuştur, Bunu tarih kaydetmemiştir. Zannedermisiniz ki, Genç isyanı hâlâ Genç isyanıdır? Efendiler! Genç isyanının rehberini hepimiz işittiniz. Şeyh Sait deniliyor. Şeyh Sait böyle bir sergüzeşte atılmayacak ve bir fikri siyasiye alet olmayacak kadar refaha malik bir adamdır. Bin türlü tahrikatı siyasiye ile ancak yerinden hareket edebilecek bir adamdır. Bu tahrikatın ocakları ve nairei fesatları orada burada bin türlü asarı ile bilinirken, hâlâ burada genç isyanı deyip te şekli idareye karşı irticaî mahiyette olan ve umum memleketin afakında görülen asıl fesadı görmemek doğru değildir. Genç isyanı için değil, her inkılâbın rahatı arkasındadır. Mürtecileri tell'in etmek ve bu tedabir ile bunları kökünden kal etmek zamanı hulul ettiği bir zamanda, bir dakika tereddüt etmemeli, halkın menafiine, hayatına ve şekli idarenin millete bahşedeceği saadete rehber olmalıdır.

Bu kanunun teşkilâtı esasiye ile mübayeneti bahsinde ısrar edildi. Teşkilâtı Esasiye ile mübayenet neresinde olduğunu gerçi izhar etmediler. Yalnız kuru bir endişe ile timsali millet ettiği bir kanun encümenlere gitmemiş, onu bir encümen ekseriyetinin teşkilâtı esasiyi tahlil etmeksizin yapmış gibi bir mahiyette göstermek, biidrak, marazi bir dimağın, bütün bir heyeti silip süpürecek kadar kötü bir mahsulü olduğunu düşünmek muradiyle hükmetmek, bilmem ne dereceye kadar doğrudur. İnsafınıza müracaat ediyorum, insafınız bunu istiap ediyor. Bu itibarla mübayenet mevzubahis olamaz.

Son sözüm efendiler! Tedbir, memleketi siyanet etmek için eldedir. Kanundan yalnız namus ve vicdanı olmayan şerirlerin korkması lâzımdır. Başka hiçbir zaman ve hiçbir vatandaşın hakkı bu kanunla takyit edilmez. Hürriyetleri, memleket aleyhine, Cumhuriyet aleyhine ve bütün millet aleyhine istimal, etmesi istidadında olanlar tek olarak bu kanundan korksunlar. Yoksa memleket pek yakında bununla kurtulacak ve kimseye de bir zarar olmayacaktır.

Başvekilin sözleri kanunun neye hizmet edeceğini işaret etmekredir:

BAŞVEKİL İSMET PAŞA (Malatya) - Muhalefet erkânının, ve zannederim bütün azasının hissiyatına tercüman olan mütalâatını dinledik. Muhalefetin bütün azasına fikirlerini son kelimeye kadar ifade ettiren millet kürsüleri bütün dünyada nadirdir. (Güzel sesleri) Siyasî

---

hattı hareketimize ilk temas anında, muhalifler hassasiyet ve faaliyet gösteriyorlar. Siyasî hattı hareketimizin sıhhatine en bariz arazi salime budur. (Bravo sesleri) (Alkışlar) mevzubahis olan kanunun hukuk ve Teşkilâtı Esasiyeye temas eden nazik nıkatı nazarın teşhirini arkadaşlarımız kemali muvaffakiyetle ve kemali vuzuh ile ifa ettiler. Hiç kimsenin zihninde şüphe bırakmayacak derecede bir kanaati katiye ile anlaşıldığı üzere mevcut olan kanun, Teşkilâtı Esasiyenin hududu dahilinde, memlekette tedabirin nafia cümlesinden asarı nafia vücade getirecek bir kanun mahiyetindedir. Bu itibarla Heyeti Celilenin sabrını suistimal edip mükâlemeyi uzatmak istemem. Yalnız, Muhterem Kâzım Karabekir Paşa, ıslâhatı istiklâl mahakimine istinaden mi yapacaksın diye soruyorlar. (Handeler) İslahatı emniyet ve asayiş temelinde istinat ederek yapabiliriz. Benim kanaatim budur. Emniyet ve asayiş temelini muhafaza etmek, tarsin etmek, daima tarsin etmek için bütün kanunlar gibi, İstiklâl Mahkemesi de bir vasıttan ibarettir. (Bravo sesleri) Emniyet ve asayişin ve huzur ve sükûnetin muhafazası, milletin her türlü kanunlardan beklediği ilk ve başlıca bir vazifedir ki, bu hususta hiçbir tedbiri ihmal etmemek mecburiyeti katiyesi karşısındayız. Yalnız bir şey sorayım; bana ıslahattan bahsederken, bu memlekette ıslahat fikirleri, teceddüt, terakki fikirleri ahlâksızlıktır diye bar bar bağırdıkları, muhalefet erkânı niçin bir tek kelime söylemediler. (Tasdik ettiler sesleri) (Alkışlar)

MAARİF VEKİLİ HAMDULLAH SUPHİ BEY (İstanbul) - Feridun Fikri Bey bunu tasdik etti.

İSMET PAŞA (Devamla) - Şimdi muhalif bir vaziyet alan arkadaşların, söz söylemek lâzım geldiği zaman söz söylememeleri bir manayı haizdir. (Bravo sesleri) Muhterem Rauf Beyefendi. Cumhuriyeti tehlikede görmüyorum ve onun için bu kanun lâzım değildir, buyurdular. Cumhuriyetin tehlikede olmadığı esasında, bu müşahadede kendisiyle beraberim. Benim mütalâam ve noktai azimetim şudur ki; bir vaziyeti mütalâa eden ve vaziyete göre tedbir bulan bir Cumhuriyet hiç tehlikede olur mu? (Alkışlar) Bu kanunun lüzumunu idrak eden, bugünkü vaziyete göre bu kanunun lüzumunu takdir eden ve bunu Meclisi Aliye izah eden ve kabule iktiranını talep eden bu cumhuriyet evlâtları, Cumhuriyeti tehlikede bırakırlar mı? (Bravo sesleri) (Alkışlar.) Cumhuriyet evlatları, yakında yeni tedabire ihtiyaç hâsıl olursa ve vaziyet tebeddül ederse, cümlesini derpiş edecektir. Bunda tereddüde mahal yoktur. Binaenaleyh ittihaz ettiğimiz tedbir doğrudur ve vaziyete göre daima tedbir ittihat edecek seviyede bulunan Meclisi Ali, Cumhuriyeti ve Cumhuriyetin memlekete vaad ettiği terakkiyat ve ıslahatı behemehal temin edecektir. Zannederim ki, bu mesele üzerinde gerek siyasî ve gerekse kanunî noktai nazardan hükümet kâfi derecede izahat arz edebilmiştir. (Bravo sesleri), (Alkışlar)

REİS - Efendim! Başka söz isteyen kalmamıştır.”

Oylamaya 144 milletvekili katılır 22 red ve 122 kabul oyuyla yasa meclisten geçer. 2. Dönemde meclis üye tam sayısının 287 olduğunu da ekleyelim.

Kanunu çıkararak 2. Dönem meclis üyeleri, Mustafa Kemal tarafından atanmıştır⁷, Meclise bağımsız olarak sadece Gümüşhane Mebusu Zeki Kadirbeyoğlu girebilmiştir. Kadirbeyoğlu da seçildiğine pişman edilmiştir, takip ve tacizden bıkararak 1927’de İstanbul’a dönmüştür. Ancak takip ve taciz burada da devam etmesi karşısında bulunduğu çözümü kendisinden dinleyelim: “Çarşıdan birer metre murabbaında üç tane kalın karton aldım. Kartona muvafık pul ve güç belâ belediye pulu da bıldım. Hatları çizerek, içerisini boyayla yazarak, sokak kapısına astım: *Vatandaş kapıyı çalarken düşün. Ben daimî takip ve tarassut altındayım. Cürmüm nedir bilmem. Benimle görüşmek, konuşmak, belki başınıza iş açar. Size bildirmekle vicdan borcumu yaptım; kimseye muzarratım dokunmasın. Yine, görüşmekte musîr ve medenî cesaretin varsa kapıyı çal, içeri gir.*”⁸ Yazdığı uyarı levhası gözaltına alınmasını yine de engellemez. Atama meclis olmasına rağmen Takrir-i Sükûn Kanununa muhalefet, mecliste Tek Parti Döneminin son muhalefeti olarak da nitelenebilir.

Takrir-i Sükûn Döneminin bilançosunu çıkarmak zordur, Arşivler açılmamıştır. Bilgilerimiz, döneme ilişkin anılar ve dönemin basınına aksedenlerdir. Basına sansür uygulandığından, dönemin güdümlü basınına aksettirilene itibar etmek de doğru değildir.

Kanunla *Ayaklanma* bahane edilerek Doğuda terör estirilir. Kanuna oy verenler içinde Kürt kökenli mebuslar da vardır. Kanuna Doğu illerinden gelen mebuslar kabul oyu verirken, 7 mebus red oyu vermiştir.

Kanun, 1927 tarihinde iki yıl daha uzatılarak, 1929 yılında yürürlükten kaldırılır, artık gerek kalmamıştır. Basın yola getirilmiş, muhalefet yok edilmiştir, CHF iktidarı sağlamlaştırılmış, Kemalizm’in önündeki engeller temizlenmiştir. *Kemalist korku* kurumsallaştırılmıştır.

Takrir-i Sükûn döneminin toplumsal hayata korkuyu ve mezar sessizliğini egemen kıldığını söyleyebiliriz. “Bazı kaynaklar Ali Fethi (Okyar) Bey’in bu korkuyu Ömür boyu üzerinde taşıdığından söz etmektedir. Rauf (Orbay) Bey, yıllarca, politikaya uygulanan bu *korkunun* da etkisiyle ülkeye dönememiştir. Halide Edip (Adivar), Adnan Adivar ikilisi de ayrı iki örnek oluşturmuştur. Bu, toplumu, siyasal hayatı etkisine alan *Kemalist korku* Takrir-i Sükûn Kanunu, İstiklâl Mahkemeleri, Divanı Harbi Örfler yoluyla yaratılabilmektedir. CHF, II. TBMM, Ordu, Halkevleri, Üniversiteler, eğitim *korkunun* yaratıcı, yaygınlaştırıcı birimleri olmuştur. TPCF’nın Takrir-i Sükûn Kanunu’na karşı oy kullanması *Kemalist korkunun* genişliği düşünüldüğünde *olumluluk* olarak değerlendirilebilir”⁹

Takrir-i Sükûn Kanununun yürürlükten kaldırılmasından sonra karanlık dönemin sona erdiği sanılmamalıdır. Faşist İtalyan Ceza Kanunundan devşirilen TCK aynı işlevi fazlasıyla yıllarca görmeye devam edecektir.

---

⁷ “Meclise Trabzon mebusu olarak iltihak eden Süleyman Sırrı namında bir zat vardı. Bu zat Meclis’in tatile girmesini müteakip, seçim bölgesine gitmek için arkadaşlarıyla birlikte İstanbul’a gelmişti. Cumhurreisi Mustafa Kemal Paşa o günlerde Dolmabahçe Sarayı’nda bulunduğu için, İstanbul’a gelen mebuslar seçim bölgelerine gitmeden evvel Dolmabahçe’ye gidip, hususi defteri imzalayarak arz-ı Ta’zimat ederlerdi. Süleyman Sırrı Efendi de, arkadaşlarıyla birlikte gidip defteri imzalamış, ertesi gün mektepte arkadaşlar kendisine *İntihab dairenize hangi gün gideceksiniz ?* demeleri üzerine *Dün gittik ya!* Demiş. Cidden tarihi ve nükteli vesikadır” (Mahir İz, Yılları İzi, Kitabevi, 2003, s 149-150)

⁸ Aktaran Mahir İz, Yılların İzi s 419

⁹ Göldaş İsmail, Takrir-i Sükûn... s 485-486